

ՄՈՍԱՊ ԼԵՍԻՄ

Բխթա՛ւ, քաջառու՛տ :

Իրեկուան ժամը հինգէն կը սկսին պուլ-վառներուն վրայ իրենց չըջանը, զամբիւղ մը թէ երեսն ի վար կախած ու պզտիկ յիւրիւղէտուփ մը ձեռքերնին, Հարիւր չափ, գուռէ աւելի, կան հիմա Բարիզի մէջ այդ շրջուն «Ֆրեստրի»ները, ամենքն ալ Հայ: Անրոյհ-հատ կ'անցնին կը դառնան մինչեւ կէս-գիշերը Մատչէնի հրապարակէն Պուլվատ տը Սէպաս-գորոյ, Շաթլէնի Պուլվատ Մոնթանաս, Տա-րիքտոներ կան մէջերնին ու դեռարոյս պա-տանիներ, դաւառացի ու Պոլսեցի, ամբողջ հայութեան նմուշները, Վանէն, Շապին-Գա-րահիւարէն, Սամաթիայէն, Մուշէն կամ իսա-գեղէն, ամենքն ալ կոտորածի սասանմունքէն արմատախիլ նեղուած իրենց հողէն դուրս:

Կ'անցնին ու կ'անցնին անոնք, Բարիզի ֆալյոներու անպատկառ, խաղաղցի պողտուքէն մէջ, փափալով խայոտ, անբա-տոյք ձանով մը:

— Բխթա՛ւ, քաջառու՛տ :

Նա հաղիւ արտասանած այդ բառերը, վնե-րոտ չարթումով մը ծուռ կ'ածեն գը-լուխին. — Ի՞նչ պիտի ըլլայ արդեօք, ան-խոհեմութիւն մըն էր քրտնին, ոտտիկան-ները դիտողութիւն պիտի ընեն, սքանաւորն տէրը պիտի վնասէ՞ զիրենք: Ու անպատիժ միայնէն սիրտ առած, կը կրկնեն:

— Բխթա՛ւ, քաջառու՛տ :

Իրենցմէ շատերը կը ճանչնամ, հանդիպած ըլլալով առդին անդին, Պոլիս, Աթէնք, Ե-գիպտոս, Եւն, Դպրոցական կայ մէջերնին, յանձնարարակատար, հրատարակիչ ու խմբա-գիր, դասաւոր, Եւն, յետոյ յեղափոխական-ներու ամեն աստիճանաւորները՝ տեղոր, հե-րոտ, գործիչ, խմբապետ մէկը գերասանութիւն կ'ընէր Ալեքսանդրիա, ուրիշ մը նաւապար էր Բիթէ. հիմա ամենքը բխթա՛ւ քաջառու՛տ կը ծախեն:

Քայքայուած ասպարէզներու, կոտորած թա-փած յոյսերու, չչաջողած կեանքերու յե-տին հանգրուանն է այս:

Երբ մէկիկ մէկիկ Բարիզ կ'իյնային, ամէն մէկը զատ զատ ծրագիրներ ունէր:

— Նա բժշկութիւն ուսանելու գիտաւորու-թիւն ունին:

— Նա Ամերիկա պիտի երթամ:

— Նա մեքենայ մը պիտի առնեմ եւ թերթ պիտի հրատարակեմ. տոները արդէն պատ-րաստ են:

— Նա վաճառականի լոյլ կամ պոռոսն պաշ-տոն մը կը փնտռեմ:

— Նա նկարչութիւն պիտի սորվի:

— Նա հրահանգի կը ոպասեմ թրքական սահ-մանագրիէն ներս խուժելու համար:

Կային որոնք Պիւճիքա երթալ ու բաղդա-խաղով մէկէն ի մէկ հարստանալու ծրագիրը ունէին, ուրիշներ կը սպասէին որ հարուստ եւրոպացի աղջիկ մը իրենց սիրահարի, Այսօր ըլլոր այդ երազները կ'անցնին պուլվատնե-րուն վրայէն միօրինակ փափաւքով մը:

— Բխթա՛ւ, քաջառու՛տ :

Ու այդ երկու բառերը չեմ դիտեր ի՞նչ դառն, հեգնական, անողոք ու ջախջախիչ նը-շանակութիւն մը կ'առնեն մտքիս մէջ, ու կը տրորեն զայն:

Նրեւակալութեան մէջ այդ զոյգ բառերը կը նկարուին սահմանաքար մը պէս ուր անվը-րէպ ու ճակատադրային կերպով կը քշուին կը բերուին բոլոր կամքերը, յօժարութիւնները, կարողութիւնները, դիտաւորութիւնները, փափաքները եւ հոն իրարու զարնուելով՝ կը փշուրեն ու չար վնասիկ մը գաւաղանին տակ անոնց բոլոր կոտորուանքները բխթա՛ւ քաջա-ռու՛տ կը փոխուին:

ԵՐՈՒԱՆԻ ՕՏԵԱՆ

ՖԱՐԻՍԸ (*)

ԳԱՄԻՏԷ Ի ՊԱՏԻԻ ԹԱԾԻՆԻ-ՖԷԲԷՐԻ ՄԻՐԻՆ

Ի՞նչ երջանիկ է Արարը երբ ժայռի մը կա-տարէն իր երկվարն անապատին մէջ կը ալա-ցընէ, երբ ձիուն ոտքերը խուլ ժխորով մը մը աւազին մէջ կը մխրճին, ինչպէս կարմրած պողպատը զոր ջուրը կը մխեն, Ահա կը լողայ

(*) Միջքեիվիչ այս քերթուածը գրած է արաբական հին բանաստեղծութեան նմանողութեամբ, և զայն ձօնած է վերստայտ յիվուսքի բոլորիացիին, որ Ա-րեւիքի մէջ արկածախնդրի կեանք մը ունեցաւ: Ա հոն հանրածանոթ եղաւ Թահ-յուլ-Ֆէքեր անունով:

երաշառ ովկանին մէջ եւ գլխինի կուրծքովը չոր ալիքները կը կտրէ :

Արագ, հետզհետէ աւելի արագ, հիմա հաղիւ աւազներուն երեսը կը քերէ՝ առաջ, հետդը՝ հետէ աւելի սուաջ, հիմա փոշին յորձանքի մը մէջէն կը սուրայ :

Ան է իմ երիվարս՝ մրկալից ամպի նման : Արշալոյսին պէս՝ ճակտին վրայ ասող մը կը պլպլայ, չնովուն կը փռէ իր ջաշման բաշը, եւ ճերմակ ոտքերը փայլակ կ'արձակեն :

Թոխ' ր, թոխ' ր, իմ ճերմակ ոտքերով քա՛ջս : Անտառնե՛ր ու լեռներ, ճամբա՛յ բացէ՛ք :

Ի զուր կանանչ արմաւենի մը ինծի իր շուքն ու պտուղները կ'ընծայէ՝ կը մերթմը՝ անոր ապաստանը : Ամօթնհար արմաւենին խոյս կուտայ, ովախի մը մէջ կը թաքչի, եւ իր սերունդներուն շշուշովը կարծես յանդգնութեանս վրայ կը խնդայ :

Ժայռերը, անպատին սահմանադիտուն պա՛հ հապանները, մտայլ ու սեւ դէմք մը կը դարձնեն ինծի, իմ քառասորոփ սլացքիս արձա՛գանգը կը կրկնեն, եւ կարծես կը սպառնան ինծի :

«Անմի՛տ, ո՛ւր կը վազեմ, Հոն գլուխդ ա՛լ ապաստանս պիտի չգտնէ արեւին նետակուռ դէմ՝ ոչ կանաչավարս արմաւենիի մը ներքեւ, ո սպիտակաշանջ վրանի մը տակ, Հոն մէկ վը՛րան մը կայ, երկի՛նքը, Հոն ժայռերը միայն կը պսուրին՝ հոն աստղերը միայն կը ճամբորդեն :

Կը վազեմ, կը վազեմ՝ աչքս կը դարձնեմ, եւ կը տեսնեմ որ ամօթահար ժայռերը կը փախչին ու ետեւէ ետեւ կը պահաւորին :

Բայց անդ մը անոնց սպասնալիքն իմացաւ, յիմարաբար կարծեք թէ անպատին մէջ զիս պիտի կրնայ քանադակել, եւ օգերուն մէջէն իմ ետեւէս խոյացաւ : Երեք անգամ սեւ պսակով մը գլուխս պատեց :

«Դիակի մը, դիակի մը հոտը առի, ճնչց, Ո՛վ անմիտ հեծեալ, ո՛վ անմիտ երիվար : Հեծեալը հոս ճամբայ կը փնտրե՞ս՝ երկվարը հոս ճարակ կը փնտրե՞ս : Հովը միայն հոս իր ճամբան կը գտնէ. օճերը միայն հոս իրենց ճարակը կը գտնեն : Միայն գիտկները կը պառկին հոս, անգղերը միայն հոս կը ճամբորդեն :»

Կը ճէչր, ու փայլուն մազերնորով կը սպառնար ինծի : Երեք անգամ աչքով իրար չափեցինք, երկուքնէս ո՛վ սարսափեցաւ՝ անգղը սարսափեցաւ :

Կը վազեմ, կը վազեմ՝ եւ երբ աչքերս դարձուցի, անգղը հեռուն էր, շատ հեռու, երկինքն է վար կախուած՝ ինչպէս սեւ բիծ մը ճնշուկի մեծութեամբ, յետոյ թիթոսն մեծութեամբ, յետոյ մեղիք շնծութեամբ, ու յետոյ երկնքին կապոյտին մէջ հալեցաւ :

Թոխ' ր, թոխ' ր, իմ ճերմակ ոտքերով քա՛ջս : Ժայռե՛ր, անգղե՛ր, ճամբա՛յ բացէ՛ք :

Բայց անպ մը իմացաւ անգղին սպասնալիքը, եւ կապոյտ երկնքին վրայ իր սպիտակ թեւերը պարզելով, զիս հալածել սկսաւ : Կ'ուղէ անքան աներկիւղ վազող մը համարուի երկնքին մէջ որքան ե՛ս՝ երկրի վրայ : Գլխուս վերեւ կը կախուի, եւ հովուն հետ սա սպաննալիքը կը սուչէ :

«Անմի՛տ, ո՛ւր կը վազեմ, Հոն տաքը կուրծքդ պիտի հալեցնէ, ոչ մէկ ամպ անձրեւով մը պիտի չլուայ հրալառ փոշիով ծածկուած գլուխդ, ոչ մէկ առուակ իր արծաթի ձայնովը քեզ պիտի չկանչէ, ոչ մէկ ցօղի կաթիլ պիտի վրայ չլնափի, որովհետեւ դեռ քեզի չհասած՝ չոր հով մը զայն պիտի առնէ տանի :»

Ի զուր սպասնաց եւ կը վազեմ, կը վազեմ՝ ա խը, խոնջնեքն ոգեպառ, կը սկսի քանդաշել երկնքին մէջ՝ գլուխը կը հակէ, ու ժայռի մը կը կրթնի : Երբ աչքերս դարձուցի, արդէն երկուքնուս մէջտեղը ամբողջ հորիզոն մը կար : Դեռ կը նշարէի զայն, եւ անոր գէմքին վրայ տեսայ ինչ որ արտին մէջ կ'անցնէր՝ բարձրութենէն կառահարմիր եղաւ, յետոյ նախանձէն դեղինեցաւ, եւ յետոյ դիակի մը պէս սեւցաւ ու ժայռերուն ետին թաղուեցաւ :

Թոխ' ր, թոխ' ր, իմ ճերմակ ոտքերով քա՛ջս : Անգղե՛ր, ա խը՛ր, ճամբա՛յ բացէ՛ք :

Այն ատեն աչքս հորիզոնին չորս կողմը պտըտցուցի, որպէս թէ արեւ ըլլայի, եւ չորս դիւ մէ՛կ կը չտեսայ :

Հոս, քնացած ընութիւրը մարդուն ձեռքով երեք արթնացած չէ, Հոս տարիներ հանդարտ են շուրջը, ինչպէս անառնները՝ առաջին անգամ գտնուած կղզիի մը մէջ՝ մարդուն առաջին նայուածքներէն չեն խրտչիւր :

Բայց, ո՛վ Ալլահ, ես առաջինը, ես միակը չեմ ուրեմն : Աւաղեղէն դակիչի մը մէջ, կը տեսնեմ գունդ մը որ կը շողայ : Ծամբորդեմ' ր են թէ առաջակներ որ ճամբորդի մը անցքը կը սպասեն : Ի՛նչ ճերմակ են արբ հեծեալները, եւ իրենց երիվարներն ալ ահելի ճերմակու-

թիւն մը ունին : Կը վաղեմ , չեն խլրտաւ . կը պոռամ , չեն պատասխաներ :

Ո՛վ Ալլահ , դիակներ են , հին կարաւան մը , դոր հովը աւազներուն խորէն դուրս է հաներ : Ուղտերուն սուլլոտներն վրայ Արարի կ'մախքներ են նստած , այն ծակերէն ուր երբեմն աչքեր կային , եւ մասթափ կզակներէն , աւազը կը հորի եւ կարծելու սպառնալիք մը կը մրմնջէ :

«Անմի՛տ , ո՛ւր կը վազես . քիչ հեռուն՝ ուրաւաններու պիտի հանգիպես :» Կը վաղեմ , կը վազեմ . դիակներ , ուրուականներ , ճամբա՛յ բացէ՛ք : Ուրական մը , Ափրիկէն յուզողներուն աւանդէն հաւորը , աւազէ ովկիանին վրայ մինաւորիկ կը պարտէր : Հեռուանց ղիւս հեռավարէ , կը զարմանայ , կանգ կ'առնէ . եւ ինք իր վրայ թաւալելով , կ'ընէ ինքնիրեն .

«Իմ՝ կրտսեր եղբայրներէս ո՛րն է սա հովը , որ իր տխեղծ հասակովն եւ ընդքարչ թոփշովը կը համարձակի ալապէս մինչեւ իմ ժառանգական անապատներու մէջ թեւակոխել :»

Կը մոնջէ ու վրաս կը քայլէ՝ շարժուն բուրգի մը պէս : Տեսնելով որ մահկանացու մըն եմ եւ թէ զուլա չեմ ծոքր իրեն , կը կատղի , ոտքը գետին կը դարնէ եւ Արարիոյ կէսը տակն ու վրայ կ'ընէ : Զիս կը բռնէ ինչպէս անդգ մը ճնճողուկ մը կը բռնէ : Յորձանապտոյտ թեւերովը ղիւս կը ծեծէ , բողալառ շնչովը ղիւս կ'այրէ , ղիւս օդը կ'արձակէ , յետոյ գետին կը նետէ :

Կը ցատքեմ ու կը կռուիմ , իր յորձանքներուն հակալական կապանքները կը փրցընեմ : Կը բըզըքեմ , կը խածկրտեմ զայն . անոր աւազուտ արմիւնոյն պատառները ակունքներու տակ կը փչորի , Ուրականը կ'ուզէ սիւնին հեռով բազուկներէս փախչիլ . չի կրնար ինքզինքն ազատել եւ ակօս ակօս կը փտորի : Գլուխը վար կ'իջնայ՝ փոշոյ անձրեւի փոխուած , ու վերթխարի դեակը քաղաքի մը պատնէշին պէս ոտքերուն տակ կը տարածուի :

Այն ատեն , շուռչ առի . աչքս վերուցի , եւ խորխտաբար աստղերուն նայեցայ . եւ բոլոր աստղերն իրենց ոսկի աչքերը վրաս կը սեւեռէին , որովհետեւ անապատին մէջ ղիւս միայն կը տեսնէին :

Ա՛խ , ի՛նչ քաղցր է հոս օդը ծծել կուրծքիդ ամբողջ լայնութեամբը : Օդ կը ծծեմ աղատութեն , լիօրէն , լայնօրէն : Արարիոյ ամբողջ օդը հաղիւ կը բաւէ թոքերուս : Ա՛խ , ի՛նչ քաղցր է հոս նայիլ՝ աչքերուդ զօրածին չափ .

աչքերս կը լայնան , կ'ուսովնան , հորիզոնին եղերքներէն սնդին կը ճեղքեն կ'անցնին : Ա՛խ , ի՛նչ քաղցր է հոս բազուկներդ տարածել , համարձակօրէն , ազատօրէն , իրենց ամբողջ լայնութեամբս : Ինծի ալապէս կուղայ թէ բազուկներովս բովանդակ տիեզերքը կարող եմ զրկել , արեւելքէն մինչեւ արեւմուտք : Միտքս նետի պէս կը սլանայ . վի՛ր , աւելի վե՛ր , ա՛լ աւելի վեր , մինչեւ անդունդը երկնքին : Եւ ինչպէս մեղուն իր կեանքը կը թաղէ խայթոցին հետ զոր կը միւն , ես ա՛լ մտքիս հետ՝ երկնքին մէջ հոգի՛ս կը թաղեմ . . . :

ԱՏԱՄ ՄԻՃՓԻԵԼԻՉ (՝)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԻ ԷՈՒԹԻՆԸ ԵՒ ՆՊԱՍԱԿԸ

Շար. (**)

Լանգէն գիտակցական ինքնախաբէութիւնը համարում է գոյութեան կռուի մենաուսուցող դործանքներից մէկը : «Գիտակցական ինքնախաբէութիւնը , ասում է նա , առաջին քայլն է դէպ ի մտքի զարգացումը , զլիսաւոր պայմանը եւ նախապատրաստութիւնը կեանքի աւելի լուրջ նպատակներ , մի էական գործոն՝ ճշմարիտ պատկանման եւ զարգացման համար . բնական յարմարութիւնը նա անուում եւ նրանում է սերնդից սերունդ եւ վերջապէս զարգացած զլիսում դառնում է մայրը ոչ միայն խաղի , այլ եւ գեղարուեստի :» Այս է պատճառը , որ բարձր աստիճանի վրայ կանգնած կենդանիները աւելի են խաղում , այսինքն նրանց երկտասարդութիւնը աւելի երկարատեւ է քան թէ ստորին կենդանիներին : Գրողը մինչեւ անգամ նկատում է հետեւեալը . «Կենդանիները ոչ թէ նրա համար խաղում են որովհետեւ երկտասարդ

(՝) Միջքերի իր կենսագրութեան շարժականութիւնը տեղի անձկութեան պատճառով ստիպուեցաւ յատուկ կողմերէն յետազոյնել :